

تبیین نقش سرمایه اجتماعی بر شکل‌گیری زمینه‌های کارآفرینی روستاییان (مورد مطالعه: بخش سیدان شهرستان مرودشت)

حمید برقی^{۱*}، محسن شایان^۲، بیتا اصلانی سنگده^۳

۱. دانشیار و عضو هیئت علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
۳. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

دریافت: ۹۶/۰۸/۲۴ پذیرش: ۹۷/۰۱/۲۹

چکیده

کارآفرینی فرآیندی است که در یک شبکه و با وجود روابط اجتماعی واقع شده است. این روابط اجتماعی می‌تواند شناخت فرصت‌ها و منابع را محدود یا تسهیل کند. تاکنون بیشتر پژوهش‌های کارآفرینی در قالب ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان بوده و توجه به شبکه‌های اجتماعی و سرمایه اجتماعی در آن‌ها نادیده گرفته شده است. هدف پژوهش حاضر تبیین نقش سرمایه اجتماعی بر شکل‌گیری زمینه‌های کارآفرینی روستاییان در بخش سیدان شهرستان مرودشت است. تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش انجام کار، توصیفی-تحلیلی است. در فرآیند پژوهش ابتدا مبانی نظری کارآفرینی و سرمایه اجتماعی و سوابق مطالعاتی آن مورد مطالعه قرار گرفت و براساس آن و با توجه به اطلاعات موجود در خصوص منطقه مورد مطالعه، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌ها تعیین شده است. جامعه آماری پژوهش از سه گروه شغلی، کشاورزی، صنعت و خدمات انتخاب شده است که از بین آن‌ها حجم نمونه‌ای به تعداد ۲۵۰ نفر تصادفی ساده انتخاب شده است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌های کمی از تحلیل عاملی، آزمون بارتلت، ضریب پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین کارآفرینی و سرمایه اجتماعی ارتباط مستقیم و معنی‌داری وجود دارد. در بررسی تحلیل عاملی کارآفرینی دسترسی به امکانات با بیشترین بار عاملی در روند کارآفرینی مؤثر بوده‌اند و مشارکت در آبادانی روستا در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی بیشترین بار عاملی را داشته است. در تحلیل رگرسیون ویژگی‌های روان‌شناختی بیشترین تأثیر در پیش‌بینی کارآفرینی روستایی داشته است.

واژگان کلیدی: کارآفرینی روستایی، سرمایه اجتماعی، ضریب همبستگی، تحلیل عاملی، بخش سیدان.

۱- مقدمه

واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی *Enterprender* به معنای متعهد شدن گرفته شده است (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶:۱۸۲). کارآفرینی یک راهبرد مناسب برای مبارزه با فقر و نگاهداشت ثروت در جوامع کم درآمد است (شهرکی و ابراهیمی، ۱۳۹۶:۴۰). اهمیت بحث کارآفرینی به حدی است که اقتصاددانان کارآفرینان را موتور رشد و توسعه اقتصاد جامعه می‌دانند (خانی و موسوی، ۱۳۹۶:۱۰۰). کارآفرینی عنصری ضروری برای رشد و بهره‌وری مناطق روستایی محسوب می‌شود (معصومی و حیاتی، ۱۳۹۶:۷۱). روستانشینی منبعی پویا در بحث کارآفرینی است که هم فرصت‌ها و هم محدودیت‌ها را شکل می‌دهد. نقش کارآفرینی در توسعه اقتصادی روستا می‌تواند در زمینه‌هایی نظیر دستیابی روستاییان به کالاها و خدمات مورد نیاز، رشد اقتصادی روستاها، کاهش پدیده مهاجرت به شهرها، تشویق به ایجاد کسب و کارهای جدید و ارتقا سطح امنیت اجتماعی و رفاه در روستا باشد. (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۳:۸۴). کارآفرینی روستایی یکی از بهترین راهبردهاست که می‌تواند در جهت درآمدزایی روستایی، ایجاد اشتغال و بیکاری، جلوگیری از مهاجرت، افزایش کیفیت زندگی و سطح رفاه در جامعه روستایی، ایجاد حس رقابت و کسب و کارهای جدید و جلوگیری از ناآرامی‌ها و آشوب‌های اجتماعی مؤثر واقع شود (شهرکی و همکاران، ۱۳۹۵:۲۴). حیات و توسعه کارآفرینی در فضاهای روستایی معلول عواملی همچون توسعه زیرساخت‌های اجتماعی، انجام هم‌زمان تحقیق و توسعه، افزایش کیفیت نیروی انسانی، افزایش کیفیت مدیریت، توسعه آموزش و توسعه تکنولوژی است؛ در این میان یکی از مهم‌ترین فاکتورهای اساسی و زمینه ساز سرمایه اجتماعی است، زیرا سبب بروز خلاقیت، رفتارهای نوآورانه و افزایش ریسک‌پذیری مدبرانه کارآفرینان می‌شود. سرمایه اجتماعی منابعی است که در شبکه‌های کسب و کار یا درون شبکه‌های فردی به وجود می‌آید. این منابع شامل اطلاعات، اندیشه‌ها، راهنمایی‌ها، فرصت‌های کسب و کار، سرمایه‌های مالی، قدرت نفوذ، پشتیبانی احساسی، خیرخواهی، اعتماد و همکاری هستند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۵:۲۱). سبک فعالیت کارآفرینانه در مناطق روستایی با وجود افراد خلاق، نوآور و کوشا نهادینه نشده است، زیرا موانع و محدودیت‌های گوناگونی مانند آشنانبودن یا نپذیرفتن و نیز تأمین مالی کشاورزان، اطمینان نداشتن از سرقت ایده‌ها، نبود دورنمایی مشترک از نوآوری، وجود تنش و ناراضی، انزوای مدیریت ارشد، دسترسی نداشتن به اطلاعات موثق و شفاف، ساختار مکانیکی، فقدان فرهنگ حمایت از کارآفرینی، فاصله از بازار و خدمات، گسستگی‌های درونی میان جامعه روستایی، همه و همه سبب اندک بودن تعداد افراد کارآفرین در بین روستاییان شده‌اند (طوسی و همکاران، ۱۳۹۳:۴). شهرستان مرودشت مهم‌ترین قطب کشاورزی استان فارس و یکی از مهم‌ترین

قطب‌های کشاورزی کشور و همچنین یکی از قطب‌های صنعتی استان فارس است. از نظر تاریخی و آثار باستانی نیز این شهرستان قطب گردشگری استان و کشور است. بخش سیدان در جنوب شهرستان مرودشت مهم‌ترین قطب محصولات باغی همچون انار و دیگر میوه‌ها و همچنین کشاورزی این شهرستان است. با وجود این‌که شهرستان مرودشت از لحاظ کشاورزی و صنعتی پتانسیل‌های بسیار بالایی دارد، ولی متأسفانه در بخش سیدان با وجود داشتن نیروی انسانی جوان، پتانسیل بالایی محصولات باغی، درآمد خوب باغداران و توریستی بودن این بخش هیچ‌گونه سرمایه‌گذاری در زمینه‌های ایجاد اشتغال و کارآفرینی در این بخش صورت نگرفته است؛ این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که آیا سرمایه‌های اجتماعی نقش مؤثری در زمینه کارآفرینی روستایی دارند؟

۲- پیشینه پژوهش

صادق‌لو و همکاران (۱۳۹۶) به ارزیابی ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی پرداختند و چنین نتیجه گرفتند که بعد اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی- فرهنگی و نهادی و زیر ساختی تأثیر بسیار بالا و مثبتی در ایجاد و توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است. قنبری و همکاران (۱۳۹۶) به تبیین و ارزیابی نقش کارآفرینی در توسعه روستایی با تأکید بر صنایع دستی پرداختند و نتیجه گرفتند که استقرار صنایع دستی در توسعه روستایی و اشتغال و کسب درآمد در زمینه اقتصادی و کاهش مهاجرت روستایی، بهبود زیر ساخت‌ها و افزایش مشارکت و همکاری در بعد اجتماعی، مناطق روستایی منطقه مورد مطالعه تأثیرگذار بوده است. نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره نشان داد که صنایع دستی در توسعه روستایی منطقه مورد نظر به میزان ۰/۷۰ اثرگذار است. بر این اساس از بین ابعاد مطروحه بعد اقتصادی (۳/۳۳) نسبت به بعد اجتماعی (۳/۲۱) تأثیرگذاری بیشتری در زمینه توسعه روستایی داشته است. کریمی و شاه دوستی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان از سرمایه اجتماعی به عملکرد شغلی: نقش میانجی‌گری کارآفرینانه در سازمان جهاد کشاورزی استان همدان پرداختند و چنین نتیجه گرفتند که سرمایه اجتماعی و گرایش کارآفرینانه با عملکرد شغلی رابطه مستقیم و معنی دار دارد، همچنین نتیجه گرفتند که سرمایه اجتماعی ارزش سرمایه‌گذاری را دارد، زیرا ایجاد و حفاظت از سرمایه اجتماعی در سازمان، سطح گرایش کارآفرینانه و عملکرد کارکنان را بهبود می‌بخشد. مرید سادات و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی جایگاه سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی پرداختند و ارتباط معناداری در سطح ۹۹٪ بین سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی وجود دارد. مؤلفه‌های آگاهی، مشارکت، انسجام و اعتماد با

تبیین ۸۵/۳ در صد واریانس به عنوان متغیرهای پیش‌بینی‌کننده توسعه پایداررو استاهای بخش بیضا تعیین شدند. حسام و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای به سنجش وضعیت کارآفرین گردشگری در مناطق روستایی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های دسترسی به زیرساخت‌های فیزیکی، فضای اجتماعی و میزان اعتماد به نفس، مطلوبیت بالایی در روستاهای مورد مطالعه دارند، اما شاخص‌های دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات، مهارت و دانش، دسترسی به سرمایه، نوآوری و خلاقیت، آینده‌نگری، تولید، فروش و بازاریابی تولیدات، در وضعیت مناسبی نیستند. رحمانیان کوشکی و همکاران (۱۳۹۵) به تحلیل عوامل پیش‌برنده و موانع فراروی توسعه کارآفرینی روستایی با تأکید بر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی پرداخته‌اند و چنین نتیجه گرفتند که سهم عوامل پیش‌برنده بیشتر از موانع فراروی بوده و در نتیجه با ایجاد زمینه لازم می‌توان با تقویت عوامل پیش‌برنده و فائق آمدن بر موانع فراروی، به توسعه کارآفرینی روستایی در بخش کامفیروز کمک کرد. قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۵) به تحلیل نقش سرمایه اجتماعی در ریسک‌پذیری و کارآفرینی جوانان روستایی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تا حدی ریسک‌پذیری جوانان روستایی در محدوده مورد مطالعه متأثر از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بوده و همچنین مؤلفه‌های اجتماعی علاوه بر اثر مستقیم در ریسک‌پذیری جوانان روستایی دارای اثر غیرمستقیم نیز بوده است. در میان مؤلفه‌های مورد بررسی بیشترین میزان اثرگذاری به ترتیب مشارکت با میزان ۰/۲۲، اعتماد اجتماعی با میزان ۰/۱۹۵، تعلق مکانی با میزان ۰/۱۰۶ و همبستگی و انسجام اجتماعی با میزان ۰/۱۰ بوده است. یان و یان (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه بین قابلیت کارآفرینانه جمعی و عملکرد کسب و کارهای کوچک در شرایط محیطی مختلف پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که ظرفیت کارآفرینانه جمعی مشتمل بر شناسایی و پاسخ‌دهی مناسب به فرصت‌های جدید در بازار یا برای رشد، توانایی شناسایی و تأمین نیازهای جدید مشتریان و توانایی طرح و اجرای ایده‌های جدید برای بهبود عملکرد مؤثر دانسته شدند. حیدری ساربان (۲۰۱۵) به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر موفقیت کارآفرینان روستایی شامل شش مؤلفه توانمندسازی و تقویت زیرساخت اقتصادی، تقویت زیرساخت قانونی و اطلاع‌رسانی، تقویت انگیزش و تجاری سازی کشاورزی، نهادسازی و ظرفیت‌سازی، تقویت مشارکت اجتماعی و تجمع روستاهای پراکنده است که مقدار واریانس جمعی تبیین شده این شش عامل ۸۸/۰۷ درصد است. لینگ و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی سرمایه اجتماعی، مشارکت اعضا و تعاون پرداختند و نشان دادند که رابطه مثبتی بین ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت اعضا در نشست‌های آموزشی و مجامع

عمومی برقرار است که می‌توان گفت بر هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و قابل توجهی در اقتصاد عملکرد تعاونی وجود دارد. نصرالهی وسطی و جلیلود (۲۰۱۴) تأثیر سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی زنان روستایی را در قالب مطالعه‌ای تجربی در ایران تحلیل کرده و با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان دادند که هر چه سرمایه اجتماعی (با ابعاد ساختاری، ارتباطی و شناختی) در جوامع روستایی بالاتر باشد، انگیزه کارآفرینی زنان روستایی (با ابعاد موفقیت‌جویی، نوآوری، کنترل شخصی، اعتماد به نفس، فرصت‌جویی، استقلال و ریسک‌پذیری) برای حضور در فعالیتهای کارآفرینانه نیز بیشتر خواهد بود. بات داتا و گایلی (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به بررسی توانمندسازی زنان از طریق کارآفرینی اجتماعی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که این تعاونی‌ها فراهم آورنده فرصتهای خود اشتغالی و زمینه ساز شمول اجتماعی و توانمندسازی زنان است.

۳- مبانی نظری

اصطلاح کارآفرین^۱ در معنا و مفهوم کنونی را اولین بار ژوزف شومپیتر به کار برد. او بر این باور بود که رشد و توسعه اقتصادی در یک نظام زمانی میسر خواهد بود که افرادی در بین آحاد جامعه با خطرپذیری اقدام به نوآوری کرده و با این کار روش‌ها و راه‌حل‌های جدید جایگزین راه‌کارهای ناکارآمد و کهن قدیمی شود (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶:۱۸۲). عمل کارآفرینی اشاره به کشف، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت‌ها و شناسایی فرصت‌های قابل دوام و پایدار است و می‌توان آن را معادل نوآوری تعریف کرد که باعث ایجاد هیجان و انگیزه و همچنین رشد و پیشرفت اقتصادی می‌شود (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۳:۴). کارآفرینی روستایی^۲ در اصل هیچ تفاوتی با مفهوم عام کارآفرینی ندارد، فقط شرایط خاص مناطق روستایی از جمله بالاتر بودن ریسک، کمبود امکانات و ضعف مدیریت در این نواحی باعث می‌شود که زمینه‌های کارآفرینی در این نواحی متفاوت با سایر نواحی و فعالیت‌ها باشد (ناصری‌منش و همکاران، ۱۳۹۶:۱۸۲). از نظر اندیشمندان توسعه روستایی کارآفرینی وسیله‌ای برای بهبود کیفیت زندگی، ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش بازدهی و بهره‌وری تولیدات روستایی، افزایش درآمد روستاییان، کاهش فقر و کاهش مهاجرت روستاییان در نواحی روستایی است (صدایی و صادقی، ۱۳۹۳:۶۹). اگر ساکنان روستایی توانمند شوند باعث توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی و موجب توسعه سکونتگاه‌های روستایی خواهند شد

^۱ Entrepreneur

^۲ Rural Entrepreneurship

(شارما^۱ و کیرکمن^۲، ۲۰۱۵:۱۹۹)، اما در مجموع می‌توان کارآفرین روستایی را فردی مستقل، ریسک‌پذیر، دارای اعتماد به نفس بالا، خوش‌بین، پرتلاش و نوآور معرفی کرد. ضمن این‌که کارآفرینی در مفهوم روستایی بر واقعیت ایجاد شغل در نواحی روستایی متمرکز است (حسام و همکاران، ۱۳۹۵:۶۰۶). طرفداران دیدگاه جامعه‌شناختی سعی بر آن دارند تا برای تبیین کارآفرینی از مدل‌های جامعه‌شناسانه استفاده نمایند. در این دیدگاه محیز نقش مهمی در شکل‌گیری رفتار کارآفرینانه دارد. کارآفرینی در نظریه رفتاری یکی از اساسی‌ترین وسیله ارزش‌آفرینی شناخته شده است. طرفداران نظریه رفتاری، فرآیند کارآفرینی را یک فرآیند پیچیده دانسته که به شدت تحت تأثیر محیز و زمینه‌هاست (صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۶:۱۰۹). از دیدگاه پیروان مکتب سوداگری یا مرکانتلیست^۳ ها، بازرگانی را که در کار تجارت طلا و نقره دست داشتند، کارآفرین می‌دانستند، فیزیوکرات‌ها^۴ یا طبیعت‌گرایان منشا ایجاد ثروت را زمین و فعالان کشاورزی را کارآفرین می‌گفتند، کلاسیک‌ها، عوامل اصلی ثروت کارآفرینی را نیروی کار، سرمایه و مواد اولیه معرفی کرده‌اند و شومپتر^۵ پدر کارآفرینی آن را نیروی محرکه اقتصاد می‌داند، از دیدگاه مایا کارآفرینی حاصل برخورد ویژگی‌های فردی کارآفرینان با محیطی است که در آن نشو و نما یافته‌اند (ولائی و همکاران، ۱۳۹۴:۱۵۲). سائر^۶ با در نظر گرفتن کارآفرینی به عنوان الگوی توسعه اقتصادی، توسعه روستایی را فرایند تشویق، کمک و مساعدت مدیریتی و تکنیکی کارآفرینان روستایی، حمل و نقل روستایی، خدمات ارتباطی و اطلاعاتی روستایی و مدیریت منابع طبیعی تعریف می‌کند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۶:۱۴۱). ریگان^۷ کارآفرینی روستایی را فراهم‌کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبوددهنده کیفیت زندگی و کمک‌کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد می‌داند. براساس دیدگاه ورتمن کارآفرینی روستایی ایجاد سازمان جدید برای ایجاد تولید یا خدمت جدید و یا استفاده از فناوری جدید در محیط روستایی تلقی می‌شود (صادقلو و همکاران، ۱۳۹۶:۴۱)؛ بنابراین توسعه کارآفرینی روستایی پتانسیلی برای کمک به تنوع بخشیدن به درآمد و میزان تولیدات کشاورزی و

۱ Sharma

۲ Kirkman

۳ Mercantilist

۴ Physiocrat

۵ Schumpeter

۶ saajer

۷ Reagan

غیرکشاورزی روستاییان است و فرصت‌های مناسبی را برای کاهش ریسک معیشتی و افزایش امنیت غذایی پایدار در مناطق روستایی فراهم می‌کند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۶:۱۴۱). حیات و توسعه کارآفرینی در فضاهای روستایی معلول عواملی همچون توسعه زیرساخت‌های اجتماعی، انجام هم‌زمان تحقیق و توسعه، افزایش کیفیت نیروی انسانی، افزایش کیفیت مدیریت، توسعه آموزش و توسعه تکنولوژی است. در این میان یکی از مهم‌ترین فاکتورهای اساسی و زمینه‌ساز سرمایه اجتماعی است، زیرا سبب بروز خلاقیت، رفتارهای نوآورانه و افزایش ریسک‌پذیری مدبرانه کارآفرینان می‌شود (قدیری معصوم، ۱۳۹۵:۲۱). سرمایه اجتماعی به عنوان یک پدیده اجتماعی باعث بروز خلاقیت و رفتارهای نوآورانه و ریسک‌پذیر می‌شود. این امر در فعالیت‌های کارآفرینانه نقش مهمی دارد، چرا که کارآفرینی یک فرایند اجتماعی-اقتصادی است که از دو طریق به بافت اجتماعی متکی است، نخست آن که کارآفرینان محصول محیط اجتماعی خود هستند و دوم این که کارآفرینی یک فعالیت اجتماعی است و در نتیجه وجود و یا نداشتن پیوندها و ارتباطات اجتماعی بر ماهیت کسب و کار تأثیر دارد (خسروانی و همکاران، ۱۳۹۵:۳۹۲). سرمایه اجتماعی یک مفهوم جامعه‌شناختی است که به طور فزاینده‌ای توسط دانشمندان علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (ون ریجن^۱ و همکاران، ۲۰۱۳:۴۵). سرمایه اجتماعی از نظر کلمن^۲ عبارت از ارزش آن جنبه از ساختار اجتماعی است که به عنوان منابعی در اختیار اعضا قرار می‌گیرد تا بتوانند به اهداف و منافع خود دست پیدا کنند (خسروانی و همکاران، ۱۳۹۵:۳۹۲). از نظر پاتنام^۳ سرمایه اجتماعی، ویژگی‌های گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که با ایجاد و تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامع را با تسهیل کنش تعاونی می‌توانند بهبود بخشند (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۶:۳۵). از دیدگاه بوردیو^۴ و کلمن سرمایه اجتماعی به عنوان یک کالای عمومی و دارایی جمعی مطرح است که در دوره زمانی بلندمدت انباشته می‌شود و به زعم پاتنام سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد سازمان‌های اجتماعی بر پایه اعتماد، هنجارها و روابط شبکه‌ای شکل می‌گیرد که کارایی را از طریق تسهیل هماهنگی در عمل بهبود می‌بخشد و ظرفیت‌های افراد و گروه‌ها را برای دستیابی به اهداف نهایی تسهیل می‌کند، بالعکس فقدان آن منجر به بروز محدودیت‌هایی در فرآیند توسعه در سطوح مختلف می‌شود (خان^۵، ۲۰۱۱:۱۱). مطالعات تجربی نشان می‌دهد که تعاملات اجتماعی نقش مهمی در

^۱ Van Rijn

^۲ Coleman

^۳ Putnam

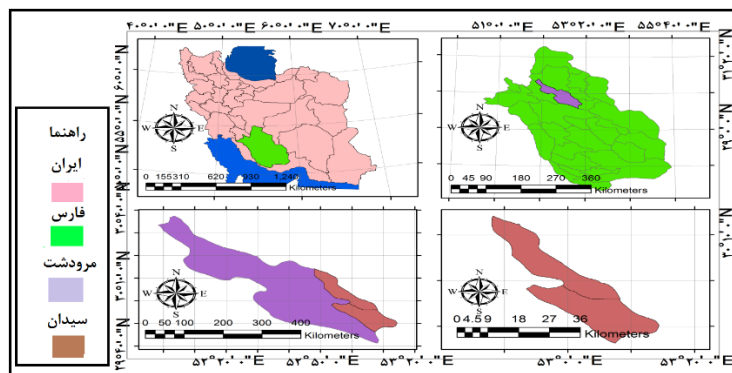
^۴ Bourdieu

^۵ Khanh

تسهیل نوآوری و خلاقیت ایفا می‌کند که از جمله شاخص‌های گرایش کارآفرینی به شمار می‌رود. محققان مختلف نظریه‌های گوناگونی درباره رابطه بین سرمایه اجتماعی و کارآفرینی مطرح کرده‌اند، اما در بیشتر این تحقیقات یک نکته مشترک وجود دارد: سرمایه اجتماعی به عنوان تعاملات اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که اطلاعات، منابع و حمایت‌هایی را برای افراد فراهم می‌آورد. سرمایه اجتماعی زمینه خیلی مناسبی برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند و دستیابی به مزیت رقابتی را تسهیل می‌کند (کریمی و شاه‌دوستی، ۱۳۹۶:۵۴). سرمایه اجتماعی فراهم‌کننده چارچوب و زمینه‌ای برای اقدام جمعی و گرایش به کارآفرینی جمعی است. کارکرد اخیر سرمایه اجتماعی یعنی گرایش به کارآفرینی جمعی از اهمیت خاصی برخوردار است (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶:۱۱۴). در واقع سرمایه اجتماعی به عنوان یک عامل انسجام‌بخش نقش مهمی در تسریع و تسهیل توسعه ساختارهای شبکه محلی ایفا می‌کند که در نهایت منجر به توسعه روستایی می‌شود (مرید سادات و همکاران، ۱۳۹۶:۵۶).

۴- روش پژوهش

بخش سیدان با مساحت ۶۲۱ / ۸ کیلومتر مربع یکی از ۵ بخش شهرستان مرودشت در استان فارس قرار دارد که در جنوب‌شرقی این شهرستان و بین طول جغرافیایی ۵۲ درجه و ۴۷ دقیقه و ۵۴ ثانیه تا ۵۳ درجه و ۱۴ دقیقه و ۲۶ ثانیه و عرض جغرافیایی ۲۹ درجه و ۴۶ دقیقه و ۱۹ ثانیه تا ۳۰ درجه و ۱۴ دقیقه و ۷ ثانیه قرار دارد. مطابق با آخرین سرشماری بخش سیدان ۲۱۳۵۳ نفر جمعیت روستایی و ۵۹۵۷ خانوار روستایی دارد و دارای دو دهستان با نام خفرک علیا و رحمت است. شهر سیدان مرکز این بخش در فاصله ۲۵ کیلومتری از شهر مرودشت قرار دارد (فرمانداری شهرستان مرودشت، ۱۳۹۵).

شکل ۱ موقعیت سیاسی بخش سیدان

منبع: فرمانداری شهرستان مرودشت، ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۶

تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش انجام کار توصیفی- تحلیلی است. در فرآیند پژوهش ابتدا مبانی نظری کارآفرینی و سرمایه اجتماعی و سوابق مطالعاتی آن مورد مطالعه قرار گرفت و براساس آن و با توجه به اطلاعات موجود در خصوص منطقه مورد مطالعه، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌ها تعیین شد (جدول ۲). جامعه آماری پژوهش از سه گروه شغلی، کشاورزی، صنعت و خدمات انتخاب شده است که از بین آن‌ها حجم نمونه‌ای به تعداد ۲۵۰ نفر تصادفی ساده انتخاب شده است. از این تعداد ۷۲ نفر در زمینه صنعت، ۱۲۴ نفر در زمینه کشاورزی و ۵۴ نفر در زمینه خدمات فعالیت می‌کنند (جدول ۱).

در پژوهش حاضر جهت افزایش درجه اعتبار از روش صوری استفاده شده است. بدین منظور پرسش‌نامه بعد از تدوین در اختیار صاحبان نظر، متخصصان و استادان قرار گرفت و پس از گردآوری نظرات آن‌ها اصلاحات لازم انجام شد. برای تعیین پایایی پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. میزان آلفای محاسبه شده ۰/۷۹۱ است که نشان می‌دهد عدد مطلوبی است و دقت لازم برای احراز پایایی سازه‌ها در پرسش‌نامه به کار گرفته شده و گویه‌های طراحی شده برای سنجش شاخص‌ها همبستگی درونی دارند. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌های کمی از تحلیل عاملی، آزمون بارلت، ضریب پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. جدول ۲ مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌های پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱ توزیع فراوانی و زمینه فعالیت

زمینه فعالیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
صنعت	۷۲	۲۸/۸	۲۸/۸
کشاورزی	۱۲۴	۴۹/۶	۷۸/۴
خدمات	۵۴	۲۱/۶	۱۰۰
کل	۱۲۵	۱۰۰	

منبع یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۲ مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌های پژوهش

۱۳۹۶

مؤلفه	شاخص	گویه
کارآفرینی	ویژگی‌های روان‌شناختی	نوآوری: داشتن تخیل، ایده‌های متنوع، طراحی وسایل جدید پشتکار: پیگیری اهداف با شکست‌های متوالی، پافشاری در رسیدن به اهداف توفیق‌طلبی: تلاش برای بهترین بودن، ایمان داشتن به قدرت خود برای رسیدن به اهداف نتیجه کار با موفقیت بالا ریسک‌پذیری: برای کسب وضعیت بهتر حاضریم ریسک کنیم حتی اگر از وضع فعلی خود راضی باشیم، از خطر کردن لذت می‌بریم تحمل ابهام: سروکار داشتن با شرایط مبهم کنترل درونی: شانس در زندگی نقش اندکی دارد، خودم در موفقیت‌هایم مؤثرم، می‌توانم سرنوشت خود را دست بگیرم
	مهارت‌های کارآفرینی	تشکیل تیم، تشخیص فرصت‌ها، مهارت‌های فنی کارآفرینی
	زیرساخت‌ها	دسترسی به امکانات (کارگاه آموزشی، اینترنت، روزنامه)، ارتباطات، دسترسی به حمل و نقل روستایی، دسترسی به روزنامه، دسترسی به کارگاه‌های آموزشی و کلاس‌های فنی و حرفه‌ای، دسترسی به اینترنت و دسترسی به وام
	زمینه‌های فردی	تجربه کاری: داشتن فعالیت‌های اقتصادی کوچک، واگذاری کارهای ابتکاری در دوران مدرسه و تحصیل، الگوی نقش: داشتن والدین کارآفرین، تحصیلات
سرمایه اجتماعی	اعتماد	اعتماد عمومی: اعتماد به نهادهای دولتی، شهرداری، بخش‌داری، دهرداری، شوراهای روستا، تعاونی روستا اعتمادمدنی: نمایندگان مجلس، پلیس، قضات، همسایگان، مغازه‌داران، کشاورزان، روحانیون، روزنامه‌نگاران
	مشارکت	مشارکت رسمی: عضویت در بسیج، باشگاه‌های هنری- ورزشی، تعاونی روستایی، احزاب سیاسی مشارکت غیررسمی: مشارکت در مراسم مذهبی، کمک به هموعان بحران‌زده، مشارکت در رأی‌گیری و انتخابات، مشارکت در پاکیزه نگه‌داشتن روستا
	آگاهی	میزان توجه به رادیو و تلویزیون، میزان خواندن کتاب، مجله، روزنامه، میزان آشنایی با اینترنت
	کنش مشترک	انجام عمل مشترک با دیگران برای حل مشکلات محلی، کمک به انجام پروژه‌های در روستا که نفع شخصی ندارد، ولی منفعت روستا در آن است، مشارکت در راه‌اندازی خدمات جدید، مشارکت در راه‌اندازی خدمات جدید در محل، مشارکت گروهی برای اصلاح اجتماعی یا سیاسی، بهبود شرایط روستا با هم‌فکری روستاییان است، نه تنها با خدمت‌رسانی دولت، مشارکت در تصمیم‌گیری محله، مشارکت در ارتقاء و آبادانی روستا
	انسجام اجتماعی	حضور در رویدادهای اجتماعی، تلاش در برپایی نمایشگاه‌های داخلی روستا، روستاییان در بکارگیری همه امکانات روستا برای حل مشکلات اقتصادی خود توانا می‌باشند، استفاده از امکانات موجود در اجتماع

ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۲؛ مریدسادات و همکاران، ۱۳۹۵؛ کریمی و شاه دوستی، ۱۳۹۶؛ میرفردی و همکاران، ؛ خسروانی و همکاران، ۱۳۹۵

۵- بحث و یافته‌ها

۵-۱- یافته‌های توصیفی

با توجه به جدول ۳، ۲/۴ درصد از پاسخ‌گویان در رده سنی ۲۰ تا ۲۴، ۲۴ درصد در رده ۲۵ تا ۲۹ سال، ۱۲/۸ درصد در رده ۳۰ تا ۳۴ سال، ۱۵٪ در رده ۳۵ تا ۳۹ سال، ۱۲٪ در رده ۴۰ تا ۴۴ سال، ۷/۲ درصد در رده ۴۵ تا ۴۹ سال، ۶/۴ درصد در رده ۵۰ تا ۵۴ سال و ۱۹/۲ درصد در رده ۵۵ تا ۵۹ سال قرار داشته‌اند. از نتایج تحقیق این برآورد می‌شود که ظرفیت جوانان کارآفرین روستایی زیاد است.

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود میزان سطح تحصیلات ۹/۶ درصد از پاسخ‌گویان در سطح ابتدایی، ۳۷/۶ درصد در سطح راهنمایی، ۴٪ در سطح دیپلم، ۳۰/۴ درصد در سطح فوق دیپلم، ۱۲/۸ درصد در سطح لیسانس و ۵/۶ درصد در سطح بالاتر از لیسانس است.

جدول ۳ توزیع فراوانی سنی اعضا به تفکیک جنسیت در نمونه

گروه سنی	مرد		زن		مجموع	
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی
۲۴-۲۰	۶	۲/۴	۰	۰	۳	۲/۴
۲۹-۲۵	۵۴	۲۱/۶	۶	۲/۴	۳۰	۲۴
۳۴-۳۰	۲۸	۱۱/۲	۴	۱/۶	۱۶	۱۲/۸
۳۹-۳۵	۳۲	۱۲/۸	۸	۳/۲	۲۰	۱۵
۴۴-۴۰	۲۰	۸	۱۰	۴	۱۵	۱۲
۴۹-۴۵	۱۴	۵/۶	۴	۱/۶	۹	۷/۲
۵۴-۵۰	۱۰	۴	۶	۲/۴	۸	۶/۴
۵۹-۵۵	۴۸	۱۹/۲	۰	۰	۲۴	۱۹/۲
مجموع	۲۱۲	۸۴/۸	۳۸	۱۶/۲	۱۲۵	۱۰۰

منبع یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۴ توزیع فراوانی سطح تحصیلات اعضا در نمونه

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
ابتدایی	۲۴	۹/۶	۹/۶
راهنمایی	۹۴	۳۷/۶	۴۷/۲
دیپلم	۱۰	۴	۵۱/۶
فوق دیپلم	۷۶	۳۰/۴	۸۲
لیسانس	۳۲	۱۲/۸	۹۴/۴
بالتر از لیسانس	۱۴	۵/۶	۱۰۰
مجموع	۲۵۰	۱۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

۵-۲- یافته‌های استنباطی

در ابتدا برای این که رابطه میان سرمایه اجتماعی و کارآفرینی را بسنجیم به بررسی روابط بین متغیرهای مورد نظر می‌پردازیم که در این جا برای تحلیل آن‌ها از ضریب همبستگی پیرسون، اسپیرمن و کندال با توجه به نوع مقیاس متغیرها می‌پردازیم. با توجه به ضرایب همبستگی پیرسون^۱ و سطح معنی‌داری که در جدول ۵ نشان داده شده است بین سرمایه اجتماعی و کارآفرینی در جامعه مورد مطالعه در سطح ۹۹٪ ارتباط بسیار معنی‌دار و مثبتی وجود دارد؛ بنابراین فرضیه صفر تحقیق رد می‌شود و بین سرمایه اجتماعی و کارآفرینی ارتباط معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۵ میزان همبستگی بین کارآفرینی و سرمایه اجتماعی

متغیر مستقل	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری	کارآفرینی
سرمایه اجتماعی	۳۹۷**	۰/۰۰۰	

**معنی‌داری در سطح ۰/۱ درصد

^۱ Pearson

۶- تحلیل عاملی

۶-۱- تحلیل عاملی کارآفرینی روستایی

محاسبات انجام شده نشان می‌دهد که انسجام درونی داده‌ها مناسب بوده ($KMO=0/66$) و آزمون بارتلت نیز در سطح ۱٪ معنی‌دار است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار (مدل عاملی) مناسب است.

جدول ۶ نتایج آزمون بارتلت در تحلیل عاملی کارآفرینان روستایی

ضریب kmo	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۰/۶۶	۹۳۵/۶۴۲	۲۸۷	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی به شیوه مؤلفه‌های اصلی، پنج عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۰/۵ استخراج شده‌اند و متغیرهای ابعاد متأثر بر کارآفرین روستایی براساس بار عاملی و پس از چرخش روش واریماکس در این عوامل بسته‌بندی شده‌اند. عوامل پنج‌گانه ۶۴/۱۲ درصد از کل واریانس مربوط به تأثیرات طرح را تبیین کرده‌اند، به عبارت دیگر ۶۴٪ رابطه بین سرمایه اجتماعی با کارآفرین روستایی از دیدگاه کارآفرینان روستایی مربوط به این عوامل است.

جدول ۷ تعداد عامل‌های استخراج شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	عوامل دسترسی	۳/۸۹	۱۸/۷۲	۱۸/۷۲
۲	عوامل روانشناختی - مشارکتی	۳/۶۴	۱۶/۵۸	۳۵/۳
۳	آشنایی با قوانین بازار کار داخلی	۲/۴۴	۱۲/۰۲	۴۷/۳۲
۴	آشنایی با دانش بازار	۲/۲۲	۱۰/۹۴	۵۸/۲۶
۵	ویژگی‌های فردی	۱/۱۹	۵/۸۶	۶۴/۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

همان‌طور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود مقدار ویژه عامل اول ۳/۸۹ است که به تنهایی قادر است ۱۸/۷۲ درصد واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۴ متغیر بارگذاری شده

است که متغیر دسترسی به وام با بار عاملی $0/892$ بیشترین و متغیر دسترسی به اینترنت با بار عاملی $0/769$ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند؛ بنابراین براساس متغیرهای مورد تجمع می‌توان این عامل را عامل دسترسی به امکانات نامید. مقدار ویژه عامل دوم $3/64$ است که $16/58$ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۷ متغیر بارگذاری شده است که متغیر پشتکار با بار عاملی $0/769$ بیشترین و متغیر کنترل درونی با بار عاملی $0/283$ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. این عامل را عامل ویژگی‌های روانشناختی - مشارکتی می‌نامیم. مقدار ویژه عامل سوم $2/44$ است که $12/02$ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۳ متغیر بارگذاری شده که متغیر آشنایی با نحوه بیمه با بار عاملی $0/782$ بیشترین و متغیر آشنایی با بازار بورس با بار عاملی $0/685$ کمترین با بار عاملی را دارا است. براساس متغیرهای مورد تجمع می‌توان این عامل را عامل آشنایی با مهارت‌های بازار کار داخلی نامید. مقدار ویژه عامل چهارم $2/22$ است که $10/94$ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۴ متغیر بارگذاری شده است که متغیر آشنایی با مالیات و عوارض با بار عاملی $0/753$ بیشترین و متغیر آشنایی با صادرات و واردات با بار عاملی $0/549$ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به متغیرهای موجود می‌توان این عامل را آشنایی با بازاریابی نامید. مقدار ویژه عامل پنجم $1/19$ است که $5/86$ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۵ متغیر بارگذاری شده است که متغیر تحصیلات با بار عاملی $0/809$ بیشترین و متغیر سن با بار عاملی $0/325$ کمترین مقدار بار عاملی را دارد. براساس متغیرهای مورد تجمع می‌توان این عامل را عامل ویژگی‌های فردی نامید. عوامل و متغیرهای پنج‌گانه در جدول ۸ مشاهده می‌شود.

جدول ۸ متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل مربوط به کارآفرینی روستایی از دیدگاه کارآفرینان روستایی

اولویت	نام عامل	متغیرها	بار عملی
اول (۱۸/۷۲)	دسترسی به امکانات	دسترسی به وام	۰/۸۹۲
		دسترسی به روزنامه	۰/۷۶۸
		دسترسی به کارگاه آموزشی	۰/۷۲۸
		دسترسی به اینترنت	۰/۶۱۷
دوم (۱۶/۵۸)	ویژگی‌های روان‌شناختی - مشارکتی	پشتکار	۰/۷۶۹
		نوآوری	۰/۷۱۷
		ریسک‌پذیری	۰/۶۱۸
		توفیق‌طلبی	۰/۵۵۶
		تشکیل تیم	۰/۵۳۸
		تحمل ابهام	۰/۴۸۵
		کنترل درونی	۰/۲۸۳
		آشنایی با نحوه بیمه	۰/۷۸۲
سوم (۱۲/۰۲)	آشنایی با مهارت‌های بازار کار داخلی	آشنایی با اداره کار نحوه پرداخت حقوق کارگر	۰/۷۶۳
		آشنایی با مالیات و عوارض	۰/۷۵۳
		آشنایی با بازار بورس	۰/۶۸۵
چهارم (۱۰/۹۴)	آشنایی با بازاریابی	آشنایی با مهارت بازاریابی	۰/۵۶۹
		آشنایی با صادرات و واردات	۰/۵۴۹
		سرمایه‌گذاری در فرصت‌ها	۰/۵۲۸
		تحصیلات	۰/۸۰۹
پنجم (۵/۸۶)	ویژگی‌های فردی	سابقه کاری	۰/۸۱۸
		مهارت	۰/۷۱۲
		تجربه کاری	۰/۵۶۸
		سن	۰/۳۲۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

۶-۲- تحلیل عاملی سرمایه اجتماعی

محاسبات انجام شده نشان می‌دهد که انسجام درونی داده‌ها مناسب بوده ($KMO=0/66$) و آزمون بارتلت^۱ نیز در سطح ۱٪ معنی‌دار که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار (مدل عاملی) مناسب است.

جدول ۹ نتایج آزمون بارتلت در تحلیل عاملی سرمایه اجتماعی کارکنان روستایی

ضریب kmo	آماره بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۰/۷۸	۹۳۸/۱۸۷	۳۱۰	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی به شیوه مؤلفه‌های اصلی، پنج عامل با مقادیر ویژه با لاتر از ۰/۵ استخراج شده‌اند و متغیرهای ابعاد متأثر بر سرمایه اجتماعی روستایی براساس بار عاملی و پس از چرخش روش واریانس در این عوامل بسته‌بندی شده‌اند. عوامل پنج‌گانه ۵۷/۸۷ درصد از کل واریانس مربوط به تأثیرات طرح را تبیین کرده‌اند، به عبارت دیگر بیش از ۵۷٪ رابطه بین سرمایه اجتماعی روستایی از دیدگاه کارآفرینان روستایی مربوط به این عوامل است.

جدول ۱۰ تعداد عامل‌های استخراج شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	مشارکت در آبادانی روستا	۴/۱۳	۱۷/۷۱	۱۷/۷۱
۲	مشارکت مدنی- مذهبی	۳/۶۲	۱۳/۷۲	۳۱/۴۳
۳	مشارکت عمومی	۲/۸۷	۱۰/۸۷	۴۲/۳
۴	آگاهی	۲/۵۶	۸/۹۲	۵۱/۲۲
۵	شبکه اجتماعی	۱/۶۹	۶/۶	۵۷/۸۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

مقدار ویژه عامل اول ۴/۱۳ است که ۱۷/۷۱ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل ۵ متغیر بارگذاری شده‌اند که متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری با بار عاملی ۰/۶۹۲ بیشترین و متغیر مشارکت در پاکیزه نگه داشتن روستا با بار عاملی ۰/۵۳۱ کمترین بار عاملی را دارد؛ بنابراین

^۱ Bartlett Test

براساس متغیرهای مورد تجمع می‌توان این عامل را عامل مشارکت در آبادانی روستا نامید. مقدار ویژه عامل دوم $3/62$ است که $13/72$ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل ۷ متغیر بارگذاری شده که متغیر اعتماد عمومی با بار عاملی $0/778$ بیشترین و متغیر مشارکت در پروژه ای که نفع روستاست و هیچ نفع شخصی ندارد با بار عاملی $0/499$ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. مقدار ویژه عامل سوم $2/87$ است که $10/87$ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۴ متغیر بارگذاری شده است که متغیر مشارکت در کمک به افراد نیازمند روستا با بار عاملی $0/788$ بیشترین و متغیر مشارکت در محافل با بار عاملی $0/469$ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند.

مقدار ویژه عامل سوم $2/56$ است که $8/92$ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح می‌دهد. در این عامل ۴ متغیر بارگذاری شده است که متغیر مطالعه روزنامه ملی با بار عاملی $0/854$ بیشترین و متغیر اینترنت با بار عاملی $0/561$ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده‌اند. مقدار ویژه عامل پنجم $1/69$ است که $6/6$ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل ۲ متغیر بارگذاری شده که متغیر تعداد افرادی که می‌شناسید و می‌توان با آن‌ها درد دل کرد با بار عاملی $0/748$ و متغیر آگاه بودن از مشکلات دیگران با بار عاملی $0/708$ کمترین بار عاملی را دارد. عوامل و متغیرهای پنج‌گانه در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود.

جدول ۱۱ متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل مربوط به سرمایه اجتماعی از دید کارآفرینان روستایی

اولویت	نام عامل	متغیرها	بار عاملی
اول (۱۷/۷۱)	مشارکت در آبادانی روستا	مشارکت در تصمیم‌گیری	۰/۶۹۲
		مشارکت در حل مشکلات اقتصادی روستا	۰/۶۷۴
		مشارکت در ارتقا آبادانی روستا	۰/۶۵۲
		مشارکت در برپایی نمایشگاه داخلی	۰/۵۶۴
		مشارکت در پاکیزه نگه داشتن روستا	۰/۵۳۱
دوم (۱۳/۷۲)	مشارکت مذهبی- مدنی	اعتماد عمومی	۰/۷۷۸
		اعتماد مدنی	۰/۷۳۷
		مشارکت در تأمین آب روستا	۰/۶۴۳
		مشارکت در خدمت‌رسانی	۰/۵۶۹
		مشارکت در مراسم عزاداری و جشن‌های ملی و مذهبی	۰/۵۵۱
		مشارکت در انتخابات	۰/۵۴۷
		مشارکت در پروژه‌ای که نفع روستاست و هیچ نفع شخصی ندارد	۰/۴۹۹
		مشارکت در کمک به افراد نیازمند روستا	۰/۷۸۸
سوم (۱۰/۸۷)	مشارکت عمومی	مشارکت در کمک به هم‌نوعان بحراندیده	۰/۵۷۶
		مشارکت در دعوت از مجامع علمی، ادبی، هنری به روستا	۰/۵۷۹
		مشارکت در محافل	۰/۴۶۹
		مطالعه روزنامه ملی	۰/۸۵۴
چهارم (۸/۹۲)	آگاهی	مطالعه روزنامه محلی	۰/۸۲۵
		توجه به رسانه‌ها	۰/۵۸۱
		اینترنت	۰/۵۶۱
		تعداد افرادی که می‌شناسید که می‌توان با آن‌ها درد دل کرد	۰/۷۴۸
پنجم (۶/۶)	شبکه اجتماعی	آگاه بودن از مشکلات دیگران	۰/۷۰۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

۶-۳- تحلیل رگرسیون^۱

برای بررسی پیش‌بینی سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی روستایی از تحلیل رگرسیونی و آماره فیشر^۲ استفاده شده است. بر این اساس مقدار ضریب تعیین ۰/۹۳۴ نشان می‌دهد که متغیر مستقل ۹۳٪ تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کند، همچنین مقدار سطح معنی‌داری از ۰/۰۱ کوچک‌تر است؛ بنابراین فرضیه آزمون مبنی بر عدم معنی‌داری مدل رگرسیونی با اطمینان ۹۹٪ رد می‌شود؛ بنابراین مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی‌دار و بیانگر این است بین متغیرهای مستقل و وابسته انسجام کاملاً معناداری است. جدول ۱۲ نشان‌دهنده میزان رابطه و تأثیرگذاری متغیرهای مستقل (ویژگی‌های روان‌شناختی، آشنایی با قوانین کار، دسترسی به امکانات و مهارت فنی) بر کارآفرینی روستایی روستاهای مورد مطالعه است. نتایج حاصل از جدول حاکی است که مقدار سطح معناداری (sig) برای تمام متغیرها کوچک‌تر از ۰/۰۱ است، همچنین مقدار BETA نشان می‌دهد که یک واحد تغییر در انحراف معیار در شاخص‌های ویژگی‌های روان‌شناختی، آشنایی با قوانین کار، دسترسی به امکانات و مهارت فنی به ترتیب ۰/۷۲۲، ۰/۴۷۴، ۰/۲۶۹، ۰/۱۶۱ واحد بر کارآفرینی روستایی محدوددهی مورد مطالعه تأثیر داشته است. در بین شاخص‌های مورد بررسی، شاخص ویژگی‌های روان‌شناختی با ضریب بتای ۰/۷۲۲ بیشترین تأثیر و شاخص در مهارت فنی با ضریب بتای ۰/۱۶۱ کمترین تأثیر را بر کارآفرینی روستایی محدوددهی مورد مطالعه داشته است.

جدول ۱۲ بررسی پیش‌بینی سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی روستایی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	BETA	ضریب تعیین (R ²)	مقدار T	درجه آزادی (df)	آماره (F)	سطح معناداری (sig)
مقدار ثابت	کارآفرینی روستایی	-	۰/۹۳۴	۶/۹۲۳	۴	۱۵/۶۰۹	۰/۰۰۰
	ویژگی‌های روان‌شناختی	۰/۷۲۲		۷/۹۶۰			۱۲/۴۹۴
آشنایی با قوانین کار		۰/۴۷۴		۱۱/۱۶۸	۲۴۶		۰/۰۰۰
دسترسی به امکانات		۰/۲۶۹		۶/۶۲۳			۰/۰۰۰
مهارت فنی		۰/۱۶۱		۴/۶۰۴	۲۵۰		۰/۰۰۰

^۱ regression^۲ Fisher

۷- نتیجه‌گیری

کارآفرین کسی است که به فرآیند شناسایی فرصت‌های جدید و ایجاد کسب و کار و سازمان‌های جدید و رشدیابنده‌ایی اطلاق می‌شود که برای بهره‌برداری از فرصت‌های شناسایی شده اقدام نماید که در نتیجه آن کالا و خدمات جدید به جامعه عرضه می‌شود. سرمایه اجتماعی را می‌توان حاصل پدیده‌هایی چون اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی و کار گروهی در یک سیستم اجتماعی دانست. این نوع سرمایه به دلیل داشتن ویژگی‌های متمایز خود را از دیگر سرمایه‌ها جدا می‌داند.

در بررسی یافته‌های به دست آمده بین کارآفرینی روستایی و سرمایه اجتماعی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. افرادی که سرمایه اجتماعی بالا دارند زمان اندکی را صرف حراست و حمایت از خود در جهت استثمار شدن در تعاملات اقتصادی و نظارت بر عملکرد دیگران می‌نمایند و این باعث می‌شود که افراد زمان بیشتری را جهت فکر کردن، خلاقیت، نوآوری و در نهایت کارآفرینی داشته باشند. هرگونه بهبود در سرمایه اجتماعی و عوامل مرتبط با آن به بهبود در کارآفرینی منجر می‌شود.

نتایج تحلیل عاملی نشان داد که نخستین عامل مؤثر در کارآفرینی عامل زیرساخت‌های کارآفرینی دسترسی به امکانات است. این عامل به تنهایی ۱۸/۷۲ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده است که ۴ متغیر بر آن معنی‌داری داشتند. در این عامل نیز بیشترین بار عاملی مربوط به متغیر دسترسی به وام است، به عبارت دیگر نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد که زیرساخت‌های کارآفرینی مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری یک کارآفرین روستایی است و همچنین با توجه به متغیرهای قرار گرفته در این عامل می‌توان گفت که در این رابطه ارائه وام مناسب به کارآفرینان روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا عامل محدودکننده ایجاد فعالیت‌های کارآفرینی در محیط روستا سرمایه است که می‌تواند با در اختیار قرار گرفتن وام‌های مناسب و سایر زیرساخت‌های مورد نیاز به شکل‌گیری کارآفرینان توانمند در روستاها کمک نماید. عامل دوم تحت عنوان روانشناختی- مشارکتی نام‌گذاری شد. این عامل به تنهایی ۱۶/۵۸ درصد از کل واریانس را به خود اختصاص داده است، که ۷ متغیر بر آن بار معنی‌داری داشتند. در این عامل پشتکار بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است که متذکر این نکته است که بعد از عامل دسترسی به امکانات ویژگی‌های روانشناختی- مشارکتی افراد می‌تواند عاملی مؤثری در شکل‌گیری کارآفرینی روستایی باشد. عامل سوم، تحت عنوان آشنایی با بازاریابی نام‌گذاری شده

است. در این عامل آشنایی با حقوق بیمه و تأمین اجتماعی بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است. به نظر می‌رسد آشنایی افراد با فرایند بازاریابی در شکل آنان به عنوان افراد کارآفرین نقش بسزایی دارد و در این فرایند نیز آشنایی افراد با حقوق بیمه و تأمین اجتماعی که به نوعی کاهش خطرات و احتمالات ریسک و عدم قطعیت‌های افراد و آینده‌نگری را در کار آفرینان متذکر می‌گردد می‌تواند از اهمیت مؤثرتری برخوردار باشد. در عامل چهارم آشنایی با بازار بورس بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است. این عامل نیز به نوعی بازگوکننده نوع تعامل مؤثر کارآفرینان با فرایند بازار به خصوص میزان اطلاعات آنان در مورد بازار بورس است که تضمین‌کننده پایداری فعالیت کارآفرینان روستایی بوده و در نهایت تکمیل‌کننده فرایند آگاهی آنان از نیاز بازار است. عامل پنجم با عنوان ویژگی‌های فردی نامگذاری شده است. در این عامل تحصیلات بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده و نشان‌دهنده این مطلب است که اگر تحصیلات بتواند نیازهای اولیه کارآفرینان را به خصوص در حیطه آشنایی آنان با فرایندهای کارآفرینی مهیا و آماده نماید می‌تواند نقش اساسی در شکل‌گیری کارآفرینان روستایی توانمند داشته باشد.

در جدول تحلیل عاملی مربوط به سرمایه اجتماعی نخستین عامل به نام عامل مشارکت در آبادانی روستا نام‌گذاری گردید. این عامل به تنهایی ۱۷/۷۱ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده است. در این عامل بیشترین بار عاملی مربوط به متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری روستاست که نشان‌دهنده این مطلب است که جامعه پویا باید چنان شرایطی را فراهم کند که افراد جامعه چه روستایی و چه شهری در فرایندهای آبادانی شرکت داشته باشند، زیرا هیچ کس بهتر از خود مردم آن جامعه از نیازها و کمبودهای آن جامعه اطلاع ندارد و این مشارکت باعث افزایش سرمایه اجتماعی شده است. عامل دوم تحت عنوان مشارکت مذهبی - مدنی نام‌گذاری شده است. این عامل به تنهایی ۱۳/۷۲ درصد از کل واریانس را به خود اختصاص داده است. در این عامل اعتماد عمومی بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده، اعتماد مؤید این مطلب است که اعتماد اطمینان را به دنبال دارد و باعث پررنگ شدن حضور افراد در جامعه می‌شود. اعتماد در شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی نقش مؤثری داشته و سبب پیوندهای اجتماعی محکم تر می‌شود. افزایش این پیوندها و شبکه‌های اجتماعی سرمایه اجتماعی را افزایش می‌دهد. عامل سوم با عنوان مشارکت عمومی نام‌گذاری شده است. این عامل ۱۰/۸۷ درصد از کل واریانس را شامل شده است. در این عامل مشارکت در کمک به افراد نیازمند روستا بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است. حس همدردی با دیگران به دنبال آن حس تعلق به جامعه را به همراه می‌آورد و این حس تعلق داشتن تلاش برای بهبود جامعه افزایش می‌دهد. و این جامعه‌مداری

تعریف می‌شود، یعنی توانمندسازی به جای خدمت‌رسانی در جامعه شکل می‌گیرد. عامل چهارم تحت عنوان آگاهی نام‌گذاری شده است. در این عامل مطالعه روزنامه ملی بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است. دسترسی به روزنامه‌های ملی در آگاهی روستاییان مؤثر بوده و اشتیاق روستاییان در دسترسی به روزنامه‌های ملی و بالا بردن سطح آگاهی ایشان زیاد بوده است. ضرورت فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی، روحیه آگاه‌سازی و مشارکت عمومی توسط نهادهای ذی‌ربط را از طریق روزنامه‌های ملی امکان‌پذیر می‌کند. عامل پنجم با عنوان شبکه اجتماعی نام‌گذاری شده است. در این عامل افرادی که می‌توان با آن‌ها درد دل کرد بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است. با افزایش تعداد افرادی که می‌توان با آن‌ها درد دل کرد حجم شبکه‌های اجتماعی افزایش پیدا می‌کند با افزایش شبکه‌های اجتماعی ارتباط بین شبکه‌ها افزایش پیدا می‌کند، این افزایش شبکه‌ها باعث آشنایی با مشکلات جدیدی شده است و تلاش برای حل مشکلات دیگران آبادانی روستا را پیش‌رو دارد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داده که متغیرهای ویژگی‌های روان‌شناختی و آشنایی با قوانین کار و دسترسی به امکانات و مهارت‌های فنی در زمینه کارآفرینی به ترتیب متغیرهایی بودند که بیشترین سهم را در میزان تغییرات متغیر وابسته یعنی کارآفرینی روستایی داشتند، مجموعاً ۹۳٪ از تغییرات متغیر کارآفرینی را تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر اگر بخواهیم که تا ۹۳٪ اطمینان یک فرد کارآفرین را تعیین و شناسایی کنیم می‌توانیم بگوییم که این فرد باید حداقل ویژگی‌های روان‌شناختی لازم در خصوص کارآفرین را داشته باشد، با قوانین کار تا حد مطلوب آشنا بوده، مهارت فنی لازم در رابطه با موضوع کارآفرینی مورد نظر خود داشته، دسترسی‌های لازم به خصوص به منابع اطلاعاتی و ارتباطی نظیر روزنامه و اینترنت برای آگاهی از نیازها و فرصت‌های سایر حیطه‌های مورد نیاز را داشته باشد.

۸- پیشنهادها

- نتایج تحقیق نشان داد که کارآفرینان روستایی در رده سنی جوان قرار می‌گیرند؛ از آن‌جا که جوانان انگیزه‌های پیشرفت بالاتری دارند و همچنین زمینه‌های لازم برای یادگیری و آموزش‌پذیری در آن‌ها قوی‌تر است پیشنهاد می‌گردد مفاهیم اساسی و مورد نیاز آنان در قالب یک چهارچوب حمایتی و آموزشی آماده و به صورت یک برنامه جامع در اختیار آنان قرار گیرد. بیش از نیمی از جمعیتی روستاییان که به شهرها مهاجرت می‌کنند را جوانان روستایی تشکیل

می‌دهد. دولت برای جوانان روستایی تحصیل کرده باید تسهیلات ویژه‌ای وامی در نظر بگیرد تا بتوانند با داشتن سرمایه اولیه در روستاها به فعالیت بپردازند.

- نتایج تحقیق نشان داده است که بین سرمایه اجتماعی و کارآفرینی روستایی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد، فرهنگ‌سازی از مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین اموری است که باید برای توسعه روستاها و توسعه کارآفرینی در آنها صورت گیرد. کارآفرینی نیازمند فرهنگ خاصی است که پرورش آن بسیار سخت و نیازمند تلاشی طولانی مدت است. توانایی درک تغییرات و کشف فرصت‌ها، مشارکت و کارگروهي، خلاقیت و نوآوری، روحیه استقلال‌طلبی و مسئولیت‌پذیری، مخاطره‌پذیری و مخاطره‌جویی، همگی از عناصر اصلی سازنده این فرهنگ هستند که نمی‌توان صرفاً با انجام برنامه‌های کوتاه مدت و ضربتی به آنها دست یافت. بهترین راه‌کارهای توسعه فرهنگ کارآفرینی در روستاها، ارتقای سواد کارآفرینی روستائینان از طریق برنامه‌های آموزشی و ترویجی مختلف است. صرفاً توسعه سواد خواندن و نوشتن (سواد عمومی و پایه) راه‌گشای مسایل روستایی نخواهد بود، بلکه توسعه مجموعه‌ای از سوادهای فرهنگی، فناوری و اطلاعاتی باعث توانمندشدن روستائیان شده و آنان را در ایجاد، توسعه و بهره‌برداری از کسب و کارها و منابع خود یاری می‌رساند.

- برگزاری دوره‌های آموزشی کارآفرینی و خلاقیت از طرف دولت برای روستائیان شهرستان به وسیله مربیان مجرب یا کارآفرینان موفق تا روستائیان ترغیب به کارآفرینی و اشتغال‌زایی در روستائیان شود.

منابع

- ابراهیمی، محمدصادق؛ خاتون آبادی، سیداحمد و بنی اسدی، ندا (۱۳۹۳). مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی روستایی: مطالعه موردی شهرستان کرمان، *مجله کارآفرینی و کشاورزی*، سال ۱، شماره ۱، صص ۸۳-۹۲.
- حسام، مهدی؛ رضوانی، محمدرضا؛ فرجی سبکبار و باستانی، سوسن (۱۳۹۵). سنجش وضعیت توسعه کارآفرینی گردشگری در مناطق روستاییک مطالعه موردی روستاهای بخش لاریجن شهرستان آمل، *مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۸، شماره ۴، صص ۶۰۳-۶۱۶.
- خانی، فضیله و موسوی، سمیه سادات (۱۳۹۶). تحلیل نظریه پخش فضایی در کارآفرینی و نقش آن در توسعه کالبدی نواحی روستایی: مطالعه موردی دهستان سولقان، *مجله برنامه‌ریزی توسعه کالبدی*، سال ۲، شماره ۳(۷)، صص ۹۹-۱۱۶.
- خسروانی، فرهاد؛ نعیمی، امیر؛ پزشکی‌راد، غلامرضا؛ فرهادیان، همایون و عزیزپور فرد، فضل‌اله (۱۳۹۵). تحلیل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان کشاورزی با تأکید بر کارآفرینی، *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی/یران*، دوره ۲-۴۷، شماره ۲، صص ۳۹۱-۴۰۱.
- رحمانیان کوشکی، مهدی؛ مهدوی حاجیلویی، مسعود و خالدی، شهریار (۱۳۹۵). تحلیل عوامل پیش برنده و موانع فراروی توسعه کارآفرینی روستایی با تأکید بر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی: مطالعه موردی بخش کامفیروز شهرستان مرودشت، *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال ۹، شماره ۱، صص ۵۳-۷۰.
- شاطریان، محسن؛ نصرآبادی، زهرا و منصوریان، فاطمه (۱۳۹۶). تحلیل موانع کارآفرینی زنان روستایی در شهرستان کاشان، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال ۶، شماره ۳(۲۱)، صص ۱۸۱-۱۹۶.
- شریف‌زاده، محمدشریف؛ رستمی فلوردی، الهه و عبدالله‌زاده، غلامحسین (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان قائم شهر، *مجله تعاون و کشاورزی*، سال ۶، شماره ۲۳، صص ۱۰۵-۱۴۴.
- شهرکی، حسن و حیدری، ابراهیم (۱۳۹۶). تحلیل ابعاد اجتماعی و فرهنگی کارآفرینی روستایی: ارائه دو مدل تحلیلی برای کارآفرینی روستایی براساس بازخوانی اندیشه‌های اگوست کنت، *مجله کارآفرینی در کشاورزی*، جلد ۴، شماره ۳، صص ۳۹-۵۴.

- شهرکی، حسن؛ موحدی، رضا و یعقوب فرانی، احمد، (۱۳۹۵). تحلیل انسان‌شناختی کارآفرینی و توسعه روستایی در عصر جهانی شدن: مطالعه موردی استان همدان، پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، دوره ۶، شماره ۱، صص ۲۳-۴۳.
- صادق‌لو، طاهره؛ حیدری‌ساربان، وکیل و قلی‌زاده، سلیمه (۱۳۹۶). ارزیابی ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی: مطالعه موردی روستاهای دهستان بیزکی، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۴۹، صص ۳۷-۵۸.
- صفری‌علی‌اکبری، مسعود و صادقی، حجت‌اله (۱۳۹۶). تحلیل عوامل زمینه‌ساز ایجاد و رشد کارآفرینی روستایی: مطالعه موردی دهدز در شهرستان ایذه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۲(۲۰)، صص ۹۷-۱۱۸.
- صیدایی، اسکندر و صادقی، حجت‌اله (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی، انتشارات دارخوین، چاپ اول.
- طوسی، رمضان؛ جمشیدی، علی‌رضا و تقدیسی، احمد (۱۳۹۳). کارآفرینی روستایی و تعیین عوامل مؤثر بر آن: مطالعه موردی روستاهای شهرستان مینودشت، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۳، شماره ۸، صص ۱-۱۱.
- فراهانی، حسین؛ رسولی‌نیا، زکیه و اصدقی سراسکانرود، زهرا (۱۳۹۳). عوامل اثرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی: مطالعه موردی دهستان جابر انصار در شهرستان آبدانان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۳، صص ۱-۱۶.
- فرمانداری شهرستان مرودشت (۱۳۹۵). واحد آمار و اطلاعات.
- قدیری معصوم، مجتبی؛ حجی‌پور، محمد؛ قراگوزلو، هادی و جورن‌بیان، محمدرضان (۱۳۹۵). تحلیل نقش سرمایه اجتماعی در ریسک‌پذیری و کارآفرینی جوانان روستایی: مطالعه موردی شهرستان تنکابن، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۵، شماره ۴، صص ۱۶-۳۱.
- قدیری معصوم، مجتبی؛ غلامی، علی؛ محمدزاده لاریجانی و رضایی، حجت (۱۳۹۶). الگوی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان خوی با رویکرد الگوسازی ساختاری تفسیری، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۳(۲۱)، صص ۱۳۹-۱۶۴.
- قنبری، سیروس؛ دهقان، محمدحسین و میرکی اناری، حسین (۱۳۹۶). تبیین و ارزیابی نقش کارآفرینان در توسعه روستایی با تأکید بر صنایع دستی: مطالعه موردی روستاهای بخش مرکزی در شهرستان انار، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۶، شماره ۱، صص ۱۷-۱۱۹-۱۳۲.
- کریمی، سعید و شاه دوستی، مریم (۱۳۹۶). از سرمایه اجتماعی به عملکرد شغلی: نقش میانجی‌گرایی کارآفرینانه در سازمان جهاد کشاورزی استان همدان، فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۱۰، شماره ۳(۳۹)، صص ۵۲-۶۲.

- مرید سادات، پگاه؛ زارع خلیلی، مسلم و فرهادی، ولی‌اله (۱۳۹۶). جایگاه سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستاییک مطالعه موردی بخش بیضا شهرستان سپیدان، *مجله پژوهش‌های دانش زمین*، سال ۸، شماره ۲۹، صص ۷۴-۵۵.
- معصومی، احسان و حیاتی، داریوش (۱۳۹۶). جهت‌دهی توسعه روستایی از طریق راهبرد کارآفرینانه اقتصاد غیرزراعی، *مجله کارآفرینی در کشاورزی*، جلد ۴، شماره ۳، صص ۸۷-۷۱.
- میرفردی، اصغر؛ احمدی، سیروس و رستمی، جعفر (۱۳۹۶). بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی و صنعتی شهرستان بویر احمد، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، سال ۲۸، شماره ۴ (۶۸)، صص ۵۲-۳۱.
- ناصری‌منش، علی؛ رحمانی، بیژن و منشی‌زاده، رحمت‌الله (۱۳۹۶). ارزیابی نقش عوامل کشاورزی و اقتصادی در توسعه کارآفرینی روستایی مطالعه موردی روستاهای شهرستان اردبیل، *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال ۹، شماره ۳، صص ۱۸۱-۱۹۶.
- نصرالهی وسطی، لیلا (۱۳۹۳). بررسی نظری و تجربی رابطه میان مشارکت اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی (مورد مطالعه: دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد)، *مجله توسعه روستایی*، دوره ششم، شماره ۲: ۳۱۹-۳۴۰.
- ولائی، محمد؛ عبدالهی، عبدالله؛ منافی‌آذر، رضا و صفری، نوید (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی؛ مطالعه موردی دهستان مرحمت‌آباد شمالی شهرستان میاندوآب، *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال ۵، شماره ۱۴، صص ۱۴۹-۱۶۲.

- Bhatt Datta, P., & Gailey, R. (۲۰۱۲). Empowering women through social entrepreneurship: Case study of a women's cooperative in India. *Entrepreneurship Theory and Practice*, ۳۶(۳), ۵۶۹-۵۸۷. DOI: ۱۰.۱۱۱۱/j.۱۵۴۰-۶۵۲۰.۲۰۱۲.۰۰۵۰۵.
- Ebrahimi, Mohammad Sadegh, Khatoon Abadi, Mohammad Sadegh and Bani Assad, Neda (۲۰۱۳), Rural Entrepreneurship Development Components: A Case Study of Kerman, *Journal of Entrepreneurship and Agriculture*, Vol. ۱, No. ۱, pp. ۸۳-۹۲. (in Persian)
- Ebrahimi, Mohammad Sadegh, Khatoon Abadi, Mohammad Sadegh and Bani Assad, Neda (۲۰۱۴), Rural Entrepreneurship Development Components: A Case Study of Kerman, *Journal of Entrepreneurship and Agriculture*, Vol. ۱, No. ۱, pp. ۸۳-۹۲. (in Persian)
- Farahani, Hossein, Rasoolinia, Zakieh and Asdaghi Saraskanrood, Zahra (۲۰۱۴), Factors affecting the development of entrepreneurship in rural areas case Jaber-e-Ansar in the city Abdanan, *Journal of space economy and rural development*, Vol. ۳, No. ۳, ۹ pp., Pp. ۱-۱۶. (in Persian)

- Ghadiri Masoum, Mojtaba, Gholami, Ali, Mohammadzadeh Larijani and Rezaei, Hojjat (۲۰۱۷), Entrepreneurship development pattern in rural areas of Khoy city with a structural interpretative modeling approach, Journal of space economy and rural development, Vol. ۶, No. ۳ (۲۱), pp. ۱۳۹-۱۶۴. (in Persian)
- Ghadiri Masoum, Mojtaba, Hajipour, Mohammad; Gharoghosloo, Hadi and Journabian, Mohammad Ramazan (۲۰۱۶), Analysis the social capital role in risk-taking and entrepreneurship for rural youth: a case study of Tonekabon Township, Journal of research and rural planning, Vol. ۵, No. ۴, serial ۱۶, pp. ۱۷-۳۱. (in Persian)
- Ghanbari, Cyrus, Dehghan, Mohammad Hossein and Miraki-Anari, Hossein (۲۰۱۷), Explaining and evaluating the entrepreneur's role in rural development with emphasize on handicrafts: a case study of central villages of Anar Township, Journal of research and rural planning, Vol. ۶, No. ۱, serial ۱۷, pp. ۱۱۹-۱۳۲. (in Persian)
- Governorate of Marvdasht (۲۰۱۶), Department of Statistics and Information. (in Persian)
- Heidari Sarban, V. (۲۰۱۵). Study the Factors Effective on the Success of Rural Entrepreneurs in the Rural Areas of Ardabil Province, Geography And Development Iranian Journal, ۱۳ (۳۸), PP. ۱۵۱-۱۶۸. (in Persian)
- Hesam, Mehdi; Rezvani, Mohammad Reza; Faraji Sabokbar and Bastani, Susan (۲۰۱۶), Assessment of tourism entrepreneurship development in rural areas (case study: villages of Larijn), Human geography research quarterly, Vol. ۴۸, No. ۴, pp. ۶۰۳-۶۱۶. (in Persian)
- Karimi, Saeed and Shah Doosti, Maryam (۲۰۱۷), From social capital to job performance: the mediating role of entrepreneurial orientation in agriculture jihad organization of Hamedan province, Journal of agricultural extension and education research, Vol. ۱۰, No. ۳ (۳۹), pp. ۵۲-۶۲. (in Persian)
- Khanh, Ho Le Phi ., ۲۰۱۱, The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue province- Vietnam, Department of Urban and Rural Development. Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis No ۵۶.
- Khani, Fazileh and Mousavi, Somayeh Sadat (۲۰۱۷), Analysis of the spatial distribution theory in the entrepreneurship and its role in the physical development of rural areas: a case study Sulqan Rural District, Physical development planning quarterly, Vol. ۲, No. ۳ (۷), pp. ۹۹-۱۱۶. (in Persian)
- Khosravani, Farhad, Naemi, Amir; Pezeshki Rad, Gholamreza; Farhadian, Homayoun and Azizpour Fard, Fazlollah (۲۰۱۶), Analysis of social

- capital components among agricultural students with emphasis on entrepreneurship, Iranian journal of agricultural economics and development research, Vol. ۲-۴۷, No. ۲, pp. ۳۹۱-۴۰۱. (in Persian)
- Ling, Q., Huang LU, H., & Wang, X. (۲۰۱۵). Social capital, member Participation, and Cooperative Performance: Evidence from China's Zhejiang. *International Food and Agribusiness Management Review*, ۱۸(۱), ۴۹-۷۸.
- Masoumi, Ehsan and Hayati, Dariush (۲۰۱۷), the direction of rural development through the entrepreneurial strategy of non-agricultural economy, *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, Vol. ۴, No. ۳, pp. ۷۱-۸۷. (in Persian)
- Mirfardi, Asghar, Ahmadi, Sirous and Rostami, Jafar (۲۰۱۷), Investigating the impact of social capital Components on the performance of agricultural and industrial cooperative companies in Boyer Ahmad, *Journal of Applied Sociology*, Vol. ۲۸, No. ۴ (۶۸), pp. ۳۱-۵۲. (in Persian)
- Moridsadat, Pegah, Zare Khalili, Moslem and Farhadi, Valiollah (۲۰۱۷), Social capital position in the sustainable development of rural settlements: case Study of Beyza district Sepidan Township, *Journal of earth science researches*, Vol. ۸, No. ۲۹, pp. ۵۵-۷۴. (in Persian)
- Naseri Manesh, Ali, Rahmani, Bijan and Monshizadeh, Rahmatollah (۲۰۱۷), Evaluation of the agricultural and economic factors in the development of rural entrepreneurship case study of Ardabil Villages, *Quarterly of new attitudes in human geography*, Vol. ۹, No. ۳, pp. ۱۸۱-۱۹۶.
- Nasrolahi Vosta, L., and Jalilvand, M. R. (۲۰۱۴). Examining the influence of social capital on rural women entrepreneurship: An empirical study in Iran, *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, Vol. ۱۰ No. ۳, pp. ۲۰۹-۲۲۷. (in Persian)
- Nasrollahi Vosta, Layla (۲۰۱۴), investigating the relationship between social participation and entrepreneurial spirit of rural women Case of Shirvan village in Borojerd city, *Journal of rural development*, Vol. ۶, No. ۲, and pp. ۳۱۹-۳۴۰. (in Persian)
- Rahmanian Koushki, Mehdi, Mahdavi Hajilouei, Masoud and Khalidi, Shahriar (۲۰۱۶), Analysis of hindering and drawing Factors to rural entrepreneurship development with emphasis on agricultural conversion and complementary industries: case study of Kamfirouz district in Marvdasht city. *Quarterly of new attitudes in human geography*, Year ۹, NO. ۱, pp. ۵۳-۷۰. (in Persian)
- Sadeqlou, Tahereh, Heidari Sareban, Vakil and Gholizadeh, Salimeh (۲۰۱۷), Assessment of entrepreneurship development capacity in rural areas: a case study villages in Besaki rural district, *Geography and development journal*, No. ۴۹, pp. ۳۷-۵۸. (in Persian)

- Safari Ali Akbari, Masoud and Sadeghi, Hojjatallah (۲۰۱۷), Analysis of the factors underlying the creation and growth of rural entrepreneurship: a case study of Dehdez in Izeh city, Journal of space economy and rural development, Vol. ۶, No. ۲ (۲۰), pp. ۹۷-۱۱۸. (in Persian)
- Seidayi, Eskandar and Sadeghi, Hojatollah (۲۰۱۴), Planning for entrepreneurship development in rural areas, Darkhovain publication, First Edition. (in Persian)
- Shahraki, Hasan and Heidari, Ibrahim (۲۰۱۷), Analyzing social and cultural dimensions of rural entrepreneurship: two analytical model for rural entrepreneurship based on the review of Auguste Comet's thoughts, Journal of entrepreneurship in agriculture, Vol. ۴, No. ۳, pp. ۳۹-۵۴. (in Persian)
- Shahraki, Hasan; Movahedi, Reza and Yaqob Farani, Ahmad (۲۰۱۶), Anthropological analysis of entrepreneurship and rural development in the era of globalization: A case study of Hamedan province, Anthropological researches of Iran, Vol. ۶, No. ۱, pp. ۲۳-۴۳. (in Persian)
- Sharifzadeh, Mohammad Sharif; Rostami Felordi, Elaheh and Abdollahzadeh, Gholam Hossein (۲۰۱۷), Influencing factors on tendency to collective entrepreneurship in agricultural production cooperatives in Ghaemshahr township, Co-operation and agriculture journal, vol. ۶, No. ۲۳, pp. ۱۰۵-۱۴۴. (in Persian)
- Sharma, P. N., and Kirkman, B. L., (۲۰۱۵). A Literature Review and Future Lines of Inquiry for Empowering Leadership Research, SAGE Journals , Vol. ۴۰, N. ۲, pp ۱۹۳-۲۳۷, doi.org/۱۰.۱۱۷۷/۱۰۵۹۶.۱۱۱۵۵۷۴۹۰۶.
- Shaterian, Mohsen, Nasrabadi, Zahra and Mansourian, Fatemeh (۲۰۱۷), Analysis of entrepreneurship barriers in rural women in Kashan, Journal of space economy and rural development, Vol. ۶, No. ۳ (۲۱), pp. ۱۸۱-۱۹۶. (in Persian)
- Tusi, Ramezan, Jamshidi, Ali Reza and Taghdisi, Ahmad (۲۰۱۴), Rural entrepreneurship and determining effective factors: case study of Minoodasht townships, Journal of research and rural planning, Vol. ۳, No. ۸, pp. ۱-۱۱. (in Persian)
- Vale'i, Mohammad; Abdollahi, Abdollah; Manafi Azar; Reza and Safari; Navid (۲۰۱۵), Analysis of factors affecting sustainable rural development with emphasis on entrepreneurship; case Study of north Marhamat Abad village in Miandoab district, Journal of zonal planning, Year ۵, No. ۱۴, pp. ۱۴۹-۱۶۲. (in Persian)
- Van Rijn, F., Bulte, E., & Adegunle, A. (۲۰۱۳). Social capital and agricultural innovation in SubSaharan Africa. Agricultural Systems, ۱۰۸, pp. ۱۱۲-۱۲۲.

Yan, J., & Yan, L. (۲۰۱۷). Collective entrepreneurship, environmental uncertainty and small business performance: A contingent examination. *The Journal of Entrepreneurship*, ۲۶(۱), ۱-۲۶.